

м'яса у живій масі, або 80,5 тис. т у забійній масі. При цьому витрати на його виробництво становлять 2523,2 і 1261,6 млн грн відповідно. Придбання цього обсягу в забійній масі за кордоном коштуватиме 1422,4 млн грн. Прибуток від імпортозаміщення становитиме майже 160,8 млн грн, або 20,1 млн дол. США. Отже, Україні вигідніше направляти зерно у м'ясне скотарство, ніж експортувати за кордон. Ця тенденція посилюється за умови впровадження у галузь нових ресурсозберігаючих технологій для вирощування та відгодівлі худоби; стимулювання виробництва м'яса подібно тому, як це здійснювалося у рамках пріоритетного національного проекту; захисту товаровиробників за допомогою митних заходів від імпорту субсидованого м'яса [3].

Висновки. Незважаючи на скорочення збитковості виробництва у тваринницькій галузі за умов нееквівалентних міжгалузе-

вих відносин в АПК до 38,7%, рівень державної підтримки є недостатнім і збільшує дохідність виробництва м'яса великої рогатої худоби лише на 5,7%. Тому на сучасному етапі необхідне переорієнтування напрямів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у деяких галузях АПК на заохочення власного виробництва продукції тваринництва, що забезпечить додатково прибуток сільськогосподарським виробникам. Це можливо завдяки переходу на догвірні умови надання підтримки, за якими виділення коштів здійснюватиметься лише за умов виконання товаровиробниками певних умов і зобов'язань перед державою. У подальших дослідженнях маємо на меті проаналізувати механізм державної підтримки сільського господарства відповідно до вимог СОТ із метою надання пропозицій щодо його удосконалення.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Силивончик А. До и после / А. Силивончик // Бизнес. – 2011. – № 29 (964). – С. 69–70.
3. Шпичак О.М. Проблеми адаптації ціноутворення на продукцію АПК України до євроінтеграційних умов / О.М. Шпичак // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів та природокористування України. – 2007. – № 110. – Ч. 2. – С. 15–21.
4. Яців І.Б. Регіональний ринок м'яса: ефективність функціонування і перспективи розвитку: моногр. / І.Б. Яців, С.Ф. Яців. – Львів, 2008. – 186 с.
5. Arrow K. Existence of Equilibrium for a Competitive Economy / K. Arrow, G. Debreu // Econometrica. – 1954. – Vol.22, #3. – P. 265–290.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2012 р.

*

УДК 338.439.226: 65.011.3

О.П. КНЯЗЄВА, аспірант*
Житомирський національний агроекологічний університет

Оцінка ступеня ризикогенності сільськогосподарських угідь

Постановка проблеми. Сільське господарство, як і будь-яка інша галузь економіки, має свої особливості функціонування, які зумовлюють певну специфіку прояву ри-

зиків у ньому. Серед інших галузей, де природні сили розглядаються лише з погляду стихійного лиха і заподіяння збитків, сільське господарство є винятком, оскільки за певних умов ці сили можуть стати фактором додаткового прибутку. Враховуючи, що в рослинництві температура, сонячна енергія та волога є факторами виробництва, дія

* Науковий керівник – Є.І. Ходаківський, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України.

© О.П. Князєва, 2013

природних факторів може не тільки спричиняти збитки, а й приносити додатковий дохід, хоча і збільшує рівень еколого-економічних ризиків.

Проблема ризику зміни вартості сільськогосподарських угідь є досить складною та має багатогранний характер. Передусім це пов'язане із тим, що такі землі є, з одного боку, засобом виробництва, з іншого – товаром, який можна продати, або здати в оренду. Отже, цілком логічно, що погіршення або поліпшення їхніх фізико-хімічних характеристик приведе до зміни величини врожайності, а також до зниження або збільшення вартості угідь. Однак на практиці це не завжди так. На нинішній час при розгляді землі як товару її вартість має лише формальне значення, оскільки не входить до аграрного капіталу, тобто не є земельним капіталом, а як засіб виробництва не має амортизаційних відшкодувань [8, 18].

Ці питання дуже серйозні, оскільки наслідки зміни параметрів родючого ґрунтового покриву можуть досить суттєво вплинути на показники рентабельності підприємства, а при ігноруванні негативних наслідків використання земельних ресурсів призвести навіть до банкрутства підприємства через постійне зниження врожаїв і зростання витрат на удобрення [8, 9].

На сучасному етапі земля є таким засобом виробництва, що потребує амортизаційних витрат [5, 10], оскільки безвідповідальне ставлення до цього цінного ресурсу призводить до втрат значних площ родючих земель у межах держави [14]. Крім того, сучасні земельно-орендні відносини в Україні не сприяють інвестиціям, спрямованим на підвищення родючості орендованих земель, що призводить до їх виснажливої експлуатації орендарем та врешті-решт виведення з обороту орних земель [15].

Результати виробничого виснаження землі не відображаються в економічних розрахунках, що не виправдано завищує рівень рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Саме тому питання оцінки й управління еколого-економічними ризиками зміни вартості сільськогосподарських угідь нині стоїть дуже гостро в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями ризиків і проблем, пов'язаних із використанням земельних ресурсів у сільському господарстві, займаються науковці І.К. Бистряков [1], О.М. Віленчук [2], Л.М. Грановська [3], Ю.Г. Гуцуляк [4], Д.С. Добряк [6], С.І. Дорогунцов [7], А.М. Третяк [13] та ін. Незважаючи на безумовну значущість їхніх досліджень, питання оцінки й управління еколого-економічними ризиками зміни вартості сільськогосподарських угідь потребують доопрацювання в напрямі визначення прийнятного рівня ризику та вибору оптимальної стратегії розвитку підприємства.

Мета статті – формування концептуальних підходів і розробка механізму оцінювання й управління еколого-економічними ризиками зміни вартості сільськогосподарських угідь, зокрема в Житомирській області.

Виклад основних результатів дослідження. Невизначеність із приводу погодних умов, недостовірність інформації цінової політики конкурента в економіці та в сільському господарстві зокрема спричиняє виникнення еколого-економічних ризиків, вивчення яких набуло широкого розвитку останніми роками. Зважаючи на вищезазначене, серед ризиків, які притаманні діяльності сільського господарства, особливу увагу слід звернути на ризики зменшення родючості ґрунтів унаслідок недотримання технологій вирощування рослинницької продукції, надмірного або недостатнього внесення мінеральних або органічних добрив, недотримання сівозміни, вирощування культур, які виснажують ґрунт без застосування необхідних ґрунтозберігаючих заходів. Це в свою чергу призводить до зниження родючості ґрунтів, зменшення врожаїв, зниження рентабельності та в кінцевому підсумку до виникнення збитків. Розрахунки зміни вартості сільськогосподарських угідь під впливом вищезазначених факторів були проведені нами раніше [9] і використані як підстава для проведення досліджень з оперативної оцінки ризикогенності угідь.

Для визначення впливу еколого-економічних ризиків зміни вартості сільськогосподарських угідь нами розроблена наступна схема: 1) оцінено чутливість вартості угідь

залежно від видів впливу на неї з боку соціо-еколого-економічного середовища; 2) за допомогою кореляційно-регресійного аналізу здійснено оцінку вартості угідь і значень показників (факторних ознак), що є формами прояву окремих ризиків; 3) на основі проведеного аналізу розроблено механізм оцінювання та управління еколого-економічними ризиками зміни вартості сільськогосподарських угідь у Житомирській області.

Одним із найпростіших і широко відомих методів урахування чинників невизначеності є аналіз чутливості. Його метою є виявлення найважливіших факторів, так званих "критичних змінних", які здатні найбільш серйозно вплинути на досліджуваний показник (він має назву результативного фактора або краще – ознаки), у нашому дослідженні це вартість сільськогосподарських угідь, і перевірити вплив послідовних змін цих факторів на результативний [12].

Аналіз чутливості має ряд переваг, що дають можливість використати даний метод для нашого дослідження, а саме: розраховуючи критичні для підприємства значення досліджуваного показника менеджер виявляє слабкі місця, на основі цих даних розробляє програму щодо посилення цих слабких місць, проведення аналізу чутливості в межах підприємства дає можливість виявити фактори, які найбільш критичні для процесу виробництва й одержання прибутку (результативної ознаки), що уможливорює прогнозування та оперативне реагування на виникаючі загрози для підприємства (факторні ознаки). Виходячи з цього, його ще називають аналізом "що буде, якщо..." [11, 12, 14, 17].

Описаний метод ґрунтується на "послідовно-одиничній" зміні кожної факторної ознаки, вплив якої вивчається [17]. Як міру чутливості зручніше використовувати показник коефіцієнта еластичності, який показує на скільки відсотків зміниться в середньому результативна ознака при зміні факторної

ознаки на 1%. Чим більшим (за абсолютною величиною) буде коефіцієнт еластичності, тим вищим буде ступінь еколого-економічного ризику зміни вартості сільськогосподарських угідь. Знання величини коефіцієнта еластичності (E_{xi}) дає змогу встановити, на скільки відсотків зміниться коефіцієнт ризику зміни вартості сільськогосподарських угідь (K_{pxi}), якщо факторні величини економічного показника зміняться на 1%:

$$\Delta K_{pxi} = E_{xi} \cdot \Delta x_i,$$

де ΔK_{pxi} – зміна коефіцієнта еколого-економічного ризику за факторною ознакою;

E_{xi} – коефіцієнт еластичності факторної ознаки x_i ;

Δx_i – зміни факторної ознаки.

На практиці при подібних розрахунках доцільніше скористатися скінченно-різницеvim аналогом формули для обчислення еластичності (E_{xi}) [11]. Знаючи це співвідношення, можна виразити коефіцієнт ризику в натуральних одиницях вимірювання величини, що розглядається:

$$E_{xi} \approx \frac{x}{y_x} \cdot \frac{\Delta y_x}{\Delta x},$$

де величину Δx ми задаємо самостійно [$\Delta x = (x_{\max} - x_{\min})/100$], $\Delta y_x = y(x + \Delta x) - y(x)$.

Це дасть змогу швидко й реально оцінити ризикогенну ситуацію, розробити та здійснити міри щодо виходу з неї.

До змінних, що, на нашу думку, найбільше впливають на вартість сільськогосподарських угідь, нами було віднесено показники, які є формами прояву еколого-економічного ризику зміни вартості сільськогосподарських угідь (табл. 1).

1. Показники чутливості, які найбільше впливають на вартість сільськогосподарських угідь Житомирської області (залежна величина)

№ з/п	Незалежна величина (факторна ознака) x_i	Середнє значення x_i , $x_{\text{серед}}$	Коефіцієнт кореляції R_{xy}	Тіснота залежності (чутливості)
Економічні показники				
1	Виробничі витрати на 1 га зернових культур, тис. грн	5,25	0,18	Слабка
2	Прибуток (збиток) на 100 га сільськогосподарських угідь, грн	9,78	0,26	- » -

3	Рівень рентабельності продукції сільського господарства, %	-11,97	0,35	Помірна
4	Вартість реалізованої сільськогосподарської продукції з 1 га сільськогосподарських угідь, грн/га	897,01	0,48	- » -
5	Урожайність зернових культур, ц/га	23,16	0,76	Висока
Агроекологічні показники				
6	Індекс інтенсивності використання земельного фонду, %	0,95	0,25	Слабка
7	Рівень внесення органічних добрив на 1 га сільськогосподарських угідь, т/га	0,31	0,25	- » -
8	Рівень внесення мінеральних добрив на 1 га сільськогосподарських угідь, кг/га	37,74	0,43	Помірна
9	Індекс сільськогосподарської освоєності земельного фонду, %	0,63	0,68	Помітна
10	Середньозважений вміст гумусу, %	1,58	0,72	Висока
11	Індекс розораності земельного фонду, %	0,42	0,77	- » -
12	Якість ґрунту, балів	51,10	0,86	- » -
Соціальні показники				
13	Трудозабезпеченість сільськогосподарських підприємств, осіб/тис. га	18	0,46	Помірна
14	Вантажооборот автомобільного транспорту, млн ткм	14,55	0,47	- » -
15	Чистота населення, особа/1 км ²	29	0,65	Помітна

Джерело: Власні розрахунки за даними Головного управління статистики в Житомирській області за 2010 р.

Після проведення розрахунків, встановлення формального зв'язку згідно з критерієм оцінювання за шкалою Чеддока (табл. 2) та враховуючи результати аналізу

(величину індексу кореляції), ми дійшли висновку, що частина показників саме із слабким взаємозв'язком має бути відхилена.

2. Оціночна шкала тісноти взаємозв'язку між факторною ознакою та результуючою змінною (за Чеддоком)

Нижня межа	Верхня межа	Тіснота взаємозв'язку
0,1	0,29	Слабка
0,3	0,49	Помірна
0,5	0,69	Помітна
0,7	0,89	Висока
0,9	1	Дуже висока

Джерело: Шкала Чеддока [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://math.semestr.ru/corel/cheddok.php>.

За нашими дослідженнями, найважливішими для визначення ризику змін вартості земельних угідь виявилися такі змінні, як: якість ґрунту ($R^2=73,13\%$); менш важливими, однак досить впливовими, є індекс розораності земель ($R^2=62,46\%$), урожайність зернових культур ($R^2=57,86\%$), середньозважений вміст гумусу ($R^2=51,83\%$), індекс сільськогосподарської освоєності ($R^2=50,56\%$), чистота населення ($R^2=42,84\%$). Такі показники, як вартість реалізованої сільськогосподарської продукції з 1 га ($R^2=23,46\%$), вантажооборот автомобільного транспорту ($R^2=21,83\%$), внесення мінеральних добрив на 1 га сільськогосподарських угідь ($R^2=21,36\%$), трудозабезпеченість ($R^2=20,93\%$) мають слабкий зв'язок із досліджуваним по-

казником, але не виключають вплив на нього. Рівень рентабельності продукції має опосередкований вплив на вартість сільськогосподарських угідь, що підтверджується низьким рівнем коефіцієнта детермінації ($R^2=12,07\%$). Всі ці вищезазначені фактори формують соціо-еколого-економічну ризик-систему вартості сільськогосподарських угідь.

З метою виявлення сили впливу окремих факторів і резервів, закладених у них, ми скористалися коефіцієнтами еластичності (E_{xi}), значення яких у розрізі досліджуваних факторів подані нижче (табл. 3), для розрахунку еколого-економічного ризику зміни вартості сільськогосподарських угідь.

3. Значення показників еластичності факторів, які впливають на вартісну оцінку сільськогосподарських угідь Житомирської області

Факторна ознака x_i	Умовні позначення	Коефіцієнт еластичності, E_{xi}
Трудозабезпеченість сільськогосподарських підприємств, осіб/тис. га	x_1	0,43
Вантожооборот автомобільного транспорту, млн ткм	x_2	0,17
Рівень рентабельності продукції сільського господарства, %	x_3	0
Внесено мінеральних добрив на 1 га сільськогосподарських угідь, кг/га	x_4	0,12
Вартість реалізованої сільськогосподарської продукції з 1 га сільськогосподарських угідь, грн/га	x_5	0,26
Індекс розораності земельного фонду, %	x_6	0,36
Індекс сільськогосподарської освоєності земельного фонду, %	x_7	0,49
Щільність населення, особа/1 км ²	x_8	0,63
Середньозважений вміст гумусу, %	x_9	0,69
Урожайність зернових культур, ц/га	x_{10}	0,89
Якість ґрунту, балів	x_{11}	1,16

Джерело: Власні розрахунки.

Проведений аналіз коефіцієнтів еластичності показав, що на збільшення ризику зміни вартості сільськогосподарських угідь найбільше впливає фактор якісного складу ґрунту. Так, із збільшенням його частки на 1% вартість сільськогосподарських угідь у перерахунку на 1 га зростає на 1,16%, або в 1,16 раза.

Високий ступінь впливу фактора зміни врожайності зернових культур на ризик зміни вартості сільськогосподарських угідь (1% зміни якого приводить до зміни вартості на 0,89%) зумовлений тим, що врожайність будь-якої сільськогосподарської культури залежить від вмісту гумусу, природних властивостей ґрунтів, їх хімічного складу та структури угідь.

Висновки. Такі показники як середньозважений вміст гумусу, урожайність зернових культур, якість ґрунту (x_9 , x_{10} , x_{11}) є ендогенними регресорами, тому значення врожайності зернових культур певною мірою визначається якістю ґрунтового покриття та вмісту в ньому гумусу. Це є поясненням того факту, що ступінь впливу на середнє значення вартості сільськогосподарських угідь 1% зміни врожайності зернових культур на 0,27% менший за ступінь впливу зміни якісного складу ґрунту на 1%. Рентабельність продукції сільського господарства не має прямого впливу на вартість сільськогосподарських угідь, що не виключає його опосередкованого впливу.

Список використаних джерел

1. Бистряков І.К. Становлення зеленої економіки в Україні: методологічні аспекти / І.К. Бистряков // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 50-57.
2. Віленчук О.М. Формування системи страхування екологічних ризиків: моногр. / О.М. Віленчук. – Житомир: Вид-во ДВНЗ „Державний агроекологічний університет”, 2007. – 260 с.
3. Грановська Л.М. Раціональне природокористування в зоні екологічно-економічного ризику / Л.М. Грановська. – Херсон: ХДУ, 2007. – 372 с.
4. Гуцуляк Ю.Г. Сталій та еколого-безпечний розвиток агроєкосистем в Україні / Ю.Г. Гуцуляк // Землевпоряд. вісн. – 2009. – №3. – С. 24-30.
5. Дворецький А.М. Методичні підходи розрахунку вартості ріллі на основі відновлення енергетичного ресурсу гумусу [Електронний ресурс] / А.М. Дворецький // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
6. Добряк Д.С. Стан і перспективи розвитку землеустрою в Україні / Д.С. Добряк // Землевпорядкування. – 2002. – №2. – С. 24-30.
7. Дорогунцов С.І. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу України і проблеми забезпечення його ефективного використання / С.І. Дорогунцов, О.С. Новаторов, Т.С. Ніколаєнко. – К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 1999. – 82 с.
8. Кашенко О.Л. Економічні основи екологічного підприємництва / О.Л. Кашенко // Агроінком. – 1999. – №10-12. – С. 37-40.
9. Князева О.П. Оцінка еколого-економічних ризиків при використанні земельних ресурсів / О.П. Князева, Р.А. Залевський, О.М. Николюк // Вісн. Житомир. держ. технолог. ун-ту. Серія: економічні науки. – 2012. – Вип. №3 (61). – С. 287-290.

10. *Мартин А.* Актуалізація показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / *А. Мартин* // Землевпоряд. вісн. – 2011. – №6. – С. 32-37.
11. *Олексів І.Б.* Методи багатовимірної аналізу в оцінюванні фінансових ризиків підприємства / *І.Б. Олексів, Н.Ю. Подольчак* // Фінанси України. – 2005. – №1. – С. 96-105.
12. *Сахарцева І.І.* Ризики економічної діагностики підприємства: навч. посіб. / *І.І. Сахарцева, О.В. Шляга.* – К., 2007. – 286 с.
13. *Третьяк А.М.* Напрямки формування державної земельної політики, або зміна пріоритетів земельної реформи / *А.М. Третьяк* // Землевпоряд. вісн. – 2008. – №1. – С. 29-33.
14. *Чепурко В.В.* Оцінка зонально-галузевого ризику аграрного виробництва / *В.В. Чепурко* // Економіст. – 2000. – №6. – С. 74-77.
15. *Чепурко В.В.* Экономический риск аграрного производства: теория, методы оценки, управление / *В.В. Чепурко.* – Симферополь: Таврия, 2000. – 306 с.
16. Шкала Чеддока [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://math.semestr.ru/corel/cheddok.php>.
17. *Яркіна Н.М.* Економетричне моделювання в управлінні підприємницьким ризиком / *Н.М. Яркіна* // Фінанси підприємств. – 2003. – №11. – С. 77-80.
18. *Ponting C.* The Burden of the past / *C. Ponting* // Global Dialogue. – 2002. – Vol. IV. – №1. – P. 1-10.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2012 р.

*

УДК 332.28:631.11

О.Я. БЕРЕЗІВСЬКА, аспірант*
Львівський національний аграрний університет

Економічне регулювання функціонування сільськогосподарських підприємств на основі оренди земельних угідь

Постановка проблеми. Розвиток організаційно-правових форм господарювання тісно пов'язаний із загальним розвитком аграрного виробництва, адаптацією підприємств до ринкового середовища й необхідністю підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, окремих галузей і підприємства загалом, їх економічної ефективності. За цих умов виникає необхідність економічного регулювання діяльності господарюючих суб'єктів як організаційно-правових форм господарювання нового типу. Завданням економічного регулювання є формування сприятливих інституціональних умов взаємодії економічних суб'єктів господарювання у процесі здійснення ними господарських трансакцій. Здебільшого цей процес відбувається за обмеженості виробничих ресурсів у певних інституціональних

умовах та здійснюється через відповідні механізми. Механізми економічного регулювання функціонування сільськогосподарських підприємств слід розглядати як взаємозумовлені важелі, за допомогою яких можна одержати синергетичний ефект у їхній виробничо-господарській діяльності.

Оренда земельних угідь в особистих селянських господарств сільськогосподарськими підприємствами дасть їм можливість формувати раціональні розміри за площею сільськогосподарських угідь і на цій основі запровадити ефективний внутрішньогосподарський механізм економічних відносин.

Запровадження оренди землі поліпшує матеріальний стан власників земельних ділянок, зокрема тих, що не використовують через певні причини.

Однак орендні відносини мають чимало недоліків, зокрема, стосовно дотримання термінів виплати орендної плати згідно з договорами й особливо щодо оцінки натуральної продукції. Передбачається, що у

* Науковий керівник – *В.В. Липчук*, доктор економічних наук, професор.
© О.Я. Березівська, 2013